

SEIJA RIDELL

Ei yksin teksteistä

Geneerinen näkökulma journalismin tutkimiseen

Kullakin oma genrensä

Viimeisen parinkymmenen vuoden kuluessa 'alunperin' kirjallisuudentutkimuksesta kotoisin oleva genren käsite on vakiinnuttanut paikkansa mm. elokuvatutkimuksen, kielitieteen, pedagogiikan ja retoriikan tutkimuksen sekä tiedotusopin työkalupakissa. Tiedotusopissa sitä on sovellettu ennen muuta tv:n viihteellisten ja vähäisemmässä määrin myös journalististen ohjelmatyypin tarkasteluun. Lehtijournalismin tutkimuksessa genren hyödyntäminen sen sijaan on toistaiseksi ollut satunnaista.

Genre on osoittautunut käytössä hyvin joustavaksi termiksi, jopa niin, että sen analyttistä arvoa on vahvasti epäilty käsitteen venyessä lähes mihin tahansa suuntaan ja mille tahansa abstraktiotasolle. Käsitteellinen kirjavuus — suoranainen kaaos — ja yhtenäisen teoriakehyksen puuttuminen onkin koettu genreä soveltavilla oppialoilla ongelmaksi (ks. esim. Tenhunen 1989; Neale 1980; Williams 1984; Altman 1987; Miller 1984; Kress & Threadgold 1988; Threadgold 1989). Ongelman ratkaisua ei ole edesauttanut se, että tätä kaaosta on selvitty useimmiten vain kulloisenkin diskursiivisen alueen sisällä.

Vaikka toimeliaisuus genren tiimoilla on tiedotustutkimuksessa viime vuosina vilkastunut, itse käsitettä on siinä pohdittu vähemmän kuin monilla muilla oppialoilla. Genre tuntuu löytäneen tiensä yleiseen tiedotusopilliseen sanastoon 'spontaanisti' — käsitteenä, jolla on sen käyttäjille tietty intuitiivinen merkitys mutta jonka harva katsoo tarpeelliseksi määritellä täsmällisesti — puhumattakaan että se aiheuttaisi käyttäjilleen mainittavaa käsitteellistä päänsärkyä.

Tiedotusoppiin genren käsite on kulkeutunut pääosin elokuvan genretutkimuksesta — ja pitkälti sen angloamerikkalaisen 'valtavirran' antamassa muodossa. Elokuvatutkimuksessa genre taas on osoittautunut näppäräksi apuneuvoksi tarkasteltaessa viihde-elokuvia tuotannon, tekstien ja kulutuksen muodostamana kaupallis-teollisena kokonaisuutena. Genreen liittyykin sekä elokuvan että viestinten osalta itsestäänselvä populaarin konnotaatio. Sillä kuvataan kulttuuriteollisuuden massatuotteita — elokuvatutkimuksessa ennen muuta Hollywoodin studiokauden 'muottivalmisteita' — ns. taitteen rajautuessa 'erilakisina' yksilösuorituksina genren pätevyysalueen ulkopuolelle (ks. esim. Schatz 1981; Fiske 1987). Myös journalismi vakiintuneisiin sääntöihin ja konventioihin perustuvana kaavoittuneiden tekstien tuotannon ja vastaanoton järjestelmänä tarjoutuu genreanalyysin ilmeiseksi kohteeksi. Kuten Fiske (mt., 110) televisiotutkimuksen osalta huomauttaa:

geneeriset konventiot ovat tärkeitä siksi, että juuri niiden pohjalta voidaan ymmärtää ja rakentaa ... tuottajan, tekstin ja yleisön kolminapainen suhde.

Koko genretutkimuksen kentässä huomiota kiinnittää sen lohkoutuminen ylempien ja alempien taiteiden kulttuurista dikotomiaa noudatellen. Kirjallisuuden genreteoriassa on ollut 1800-luvulta lähtien vallalla vahvasti populaaria hylkivä, vain ns. korkeakirjallisuuden kohteekseen rajaava lähestymistapa (ks. esim. Fowler 1982 ja Dubrow 1982). Myös kirjallisuuden strukturalistinen genreteoria, joka 1960-luvulla nosti tarkastelun kohteeksi ns. muottitaiteen (viihdekirjallisuuden), korostaa 'romanttishenkisesti' sanataiteellisten tekstien ainutkertaisuutta (kuten Todorov 1973). Kirjallisuuden genreteorian näkökulmasta sanataiteellisten tekstien geneerisyys onkin paradoksaalisesti niiden genrenormeja rikkovassa yksilöllisyydessä siinä missä viihdekirjallisuuden geneerisyys on sen oletetussa normiorjallisuudessa.

Onkin sinänsä ymmärrettävää, ettei kirjallisuuden ja elokuvan genreteorioiden välille ole syntynyt sanottavaa vuorovaikutusta. Edellinen sivuuttaa lähes täydellisesti elokuvan genreteorian — ja ylipäätään muiden genreteorioiden — olemassaolon, siinä missä monet jälkimmäisen edustajista pitävät genren käsitettä kirjallisuuden genreteorian ainoana antina itselleen. Sitoutuminen yksilöllisen taiteen ja teollisen viihteen kulttuuriin 'työnjakoon' on — kuten Neale (1980, 10 ja 1990, 63-64) elokuvatutkimuksen osalta huomauttaa — merkittävästi ehkäissyt käsitteellisesti yhtenäisen genreteorian kehkeytymistä.

Vaikka elokuvan ja viestinten genretutkijat periaatteessa korostavat tekstien tuottamisen, itse tekstien sekä niiden vastaanoton geneeristä kohtalonyhteyttä, suurta osaa tutkimuksesta sävyttää silti tietty taksonomisuus. Huolimatta genren 'kolminapaisesta' määrittelystä Fiskekin ymmärtää genret viime kädessä luokiksi, jollaisiin "televisio-ohjelmat tuntuvat kuin 'luontojaan' jakautuvan" (mt., 109; ks. myös Feuer 1992 ja Berger 1992). Myös kirjallisuuden genreteoriassa, jossa genreä on tätä nykyä hyvinkin tavallista pitää tekijää ja lukijaa yhdistävänä konventionaalisenä 'sopimuksena', se käytännössä usein palautuu tekstityypiksi. Mm. Fowler (1989 ja 1991) katsoo, että yksi genretutkimuksen tämänhetkisiä haasteita on uusien poeettisten genrejen — kuten itsensä tiedostavan ja 'itseään kirjoittavan' fiktion — tunnistaminen ja niiden suhteuttaminen aiempaan perinteeseen sekä yksittäisten tekstien sijoittaminen näihin uusiin lajityyppeihin.

Tekstien 'geneerisellä kontekstuaalisuudella', kytkeytymisellä tuottamisen ja vastaanoton konventioihin, ei usein olekaan erittelyssä varsinaista merkitystä, vaan geneerisiä konventioita lähestytään puhtaasti tekstuaalisina ilmiöinä. Näin genre itse asiassa määrittänyt tietyt yhteiset ominaisuudet jakavien tekstien luokaksi tai pikemminkin ideaaliseksi genrekonventioiden luokaksi, jonka ko. genreä määrittävistä piirteistä sen konkreettiset edustajat sisältävät aina vain osan. Tutkija tunnistaa tekstien geneeriset ominaisuudet yleisön lailla kulttuuristen kykyjensä varassa.

Genren käsitteen luokitteleva käyttö on kuitenkin tautologista. Sen avulla ei päästä juurikaan pidemmälle kuin käyttämällä tuotannollisia lajikäsitteitä, jotka jo pitävät sisällään ajatuksen, että tietynlaiset tekstit kuuluvat samaan ryhmään ja traditioon ja että teksti- tai ohjelmatyyppejä vastaavat yhteisten muodollisten ja/tai sisällöllisten piirteiden lisäksi kullekin ominaiset tuotannolliset ja tulkinnalliset konventiot. Vasta huomi-

on kiinnittäminen tämän tunnistamisen taustalla vaikuttaviin merkityksenannon kulttuurisiin käytäntöihin tekee genrestä teoreettisesti kiinnostavan kysymyksen.

Genre ja diskurssi kilpasilla

Genren luokittelevaa käyttöä arvostelevat tutkijat ovat hakeneet teoreettisesti pitävämpää otetta mm. sen 'sosiaalisesta' määrittelystä. Kysymystä genrestä ei tällöin aseteta sen enempää taiteen kuin viihteenkään — tai faktan ja fiktion — kategorioiden sisällä vaan yleisempänä, puhuttua ja kirjoitettua kieltä koskevana pragmaattisena kysymyksenä.

Esimerkiksi Miller (1984, 151-152) on sitä mieltä, että retorisessa tutkimuksessa genre on syytä määritellä sen säätelemän sosiaalisen toiminnan pohjalta. Hänestä genret edustavat ”tyypittyntä retorista toimintaa” (mt., 151; ks. myös Freedman 1989). Diskurssien luokittelua genreiksi Miller pitää hyödyllisenä vain, jos se perustuu niihin konventioihin, joihin nojautuen diskursseja retorisisissa käytännöissä tuotetaan ja tulkitaan (mt.).

Yhden 'synteettisimmistä' genren määrittelyistä esittää ns. sosiosemiotikka, joka sijoittaa genren ”tiukasti sosiaalisten käytäntöjen ja näin yhteiskunnallisten ja poliittisten kysymysten kontekstiin” (mt., 215). Tämä Bahtinin ja Hallidayn sosiaalisiin kieliteorioihin nojautuva lähestymistapa pitää genreä keskeisenä osana kulttuuristen muotojen ja merkitysten — ennen muuta ideologian ja arkipöytä — sosiaalista tuotantoa ja uusintamista (mt., 215, 227).

Sosiosemiotikan 'bahtinilaisesta' näkökulmasta genre määrittyy diskursiiviseksi käytännöksi, jossa teksteille niitä tuottaessa ja luettaessa annetaan merkityksiä tiettyjen vakiintuneiden konventioiden pohjalta. Bahtinhan (1986, 60, 62) katsoo, että genret ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen kiteytyneitä tyyppisiä, jotka organisoivat kielenkäyttöä lähes samaan tapaan 'pakollisina' — joskin venyvämpinä — kuin kieliopilliset muodot. Merkityksenanto on siten läpikotaisin genreytynyttä; me emme ota ilmauksia 'kielestä yleensä' vaan käytämme kieltä ja kohtaamme sen aina jossakin genressä (Bahtin 1979, 113). Tiettyyn genreen kuuluvat lausumat (esimerkiksi sanataideteokset) kantavat temaattisessa sisällössään, tyylissään ja ennen kaikkea sommittelunsa rakenteessa kytketymistään kyseisen sosiaalis-kielillisen vuorovaikutuksen piiriin (mt., 1986, 60; myös Vološinov 1990, 140). Kuhunkin genreen sisältyy myös sille ominainen käsitys vuorovaikutuksen siitä osapuolesta, jolle lausuma kohdistetaan. Genren välittämä mielikuva yleisöstä vaikuttaa lausuman kompositioon ja tyyliin. (Bahtin, mt., 95-97.)

Bahtinilaiselta pohjalta genre tarjoaa lähtökohdan sekä yksittäisten geneeristen muotojen (historiallisten tekstikäytäntöjen) tarkastelulle että genreä koskevan kysymyksen asettamiselle laajempänä, oppialarajat ylittävänä kysymyksenä (vrt. Todorov 1973 historiallisesta vs. teoreettisesta genrestä).

Jälkimmäinen näkökulma nostaa esiin kysymyksen genreteoriasta yleisenä tekstien tai diskurssien teoriana ja edellyttää näin rajankäyntiä ns. diskurssiteorioiden kanssa. Sosiaalisen genreteorian voi katsoa rinnastuvan diskurssianalyyysiin, jonka ”eri suuntauksia yhdistää se, että ne tutkivat tavalla tai toisella kielen *käyttöä* erilais-

sa *konteksteissa*” (Koivisto & Suikkanen 1992, 77) tai ”sitä, miten kielenkäyttö kytkeytyy yhteiskunnallisiin instituutioihin ja käytäntöihin” (Väliverronen 1993, 25). Samalla molemmat ovat kiinnostuneita niistä mutkikkaista prosesseista, joilla ”sosiaalista todellisuutta ja subjekteja tuotetaan ’diskursiivisesti’ tai ’tekstuaalisesti’” (Kress & Threadgold, mt., 227).

Omaa tarkasteluaan edellyttäisikin, missä määrin nämä eri tutkimusperinteistä juontuvat tarkastelutavat pyrkivät jäsentämään samoja ”diskursiivisen ja sosiaalisen” (mt., 216) — tai tekstin ja kontekstin — rajapintaa luotaavia kysymyksiä. Kuinka pitkälle esimerkiksi genre ja foucault’lainen diskursiivinen muodostuma voidaan ymmärtää synonyymiksi? Käsitteellinen välienselvittely ehkä selkiyttäisi niiden työnjakoa ja pätevyysalueita yhteiskuntatieteellisen tekstintutkimuksen terminologisesti sekavalla kentällä (vrt. Kunelius ja Reunanen tässä numerossa). Genreteorian tapaan myös diskurssiteorioilla on vaivanaan ’käsiteongelma’, jopa niin että ”diskurssianalyysin eri suuntauksia edustavat kirjoitukset näyttävät puhuvan aivan eri asioista” (Koivisto & Suikkanen, mt., 73; ks. myös Fairclough 1992, 215). Lisäksi diskurssianalyysi liikkuu toistaiseksi konkreettisen tekstintutkimuksen kannalta enimmäkseen hyvin abstraktilla, yleisellä ja jopa epämääräisellä tasolla (kuten Väliverronen 1993). Tavallista on, että puheella diskurssien ankkuroitumisesta aktuaaliseen kielenkäyttöön ei tekstien erittelyssä ole merkitystä (ks. esim. Koivisto & Suikkanen, mt.; van Dijk 1983). Kuitenkin mm. Fairclough (esim. 1989 ja 1992) on pyrkinyt kehittelemään diskurssiteoriaan pohjaavaa tekstianalyysia.

Geneerinen ja diskursiivinen tarkastelutapa voivat toki osoittautua myös aidosti ’kilpaileviksi’ ja näin keskenään sovittamattomiksi jäsennyksiksi. Kress ja Threadgold (mt., 227) joka tapauksessa ovat sitä mieltä, ettei genren kategoria keskeisyydestään huolimatta riitä jäsentämään niitä moninaisia uskomus- ja aatejärjestelmiin, diskurssihin, instituutioihin ja valtasuhteisiin liittyviä prosesseja, joissa sosiaalista todellisuutta ja subjekteja tuotetaan. Näiden prosessien erittelemiseksi genre onkin heistä kytkettävä laajemman yhteiskuntateorian yhteyteen.

Kontekstuaaliseen tekstianalyysiin

Varsinkin ’bahtinilaisesti’ tai ’sosiosemioottisesti’ ymmärrettynä genre voi nähdäkseni tarjota lähtökohdan journalististen tekstien kontekstuaaliselle analyysille. Siinä tuotannon ja lukemisen käytäntöjen katsotaan konstituovan tekstien diskursiivisia piirteitä, joiden erittelyssä nämä käytännöt on siten oleellista ottaa huomioon. Käytäntö ymmärretään tällöin spesifien konventioiden välittämäksi ja ylläpitämäksi ilmiöksi, ei välittömiksi lukemis- ja kirjoittamistilanteiksi.

Journalismin määrittely omaksi historialliseksi genrekseen avaa erityisen näkökulmansa myös yksittäisten tekstityyppien sekä niiden välisten suhteiden historialliselle tarkastelulle. Lopulta genren avulla on mahdollista myös nivoa yhteen tiettyjä tutkimuksellisia langanpäitä ja suuntauksia — suomalaisenkin tiedotustutkimuksen osalta (ks. Ridell 1992, 144-146).

Teoreettinen keskustelu genrestä journalismintutkimuksessa voidaan liittää Birminghamin nykykulttuurin tutkimuskeskuksen (CCCS) mediaryhmän 70-luvun pyrki-

myksiin jäsentää viestintä tutkimuksen kohteeksi aiemmasta kommunikaatioteoreettisesta perinteestä poiketen. Mediaryhmä pyrki tarkastelemaan journalistisia tekstejä, niiden tuottamista sekä vastaanottoa yhteydessä toisiinsa. Juuri genren avulla voidaan artikuloida täsmällisemmin ryhmän 'viestintäprosessin kokonaisuutta' koskevia käsityksiä (Morley 1980a, 9 ja 1989, 17). Genre voisi olla se Morleyn (1980a, 9) kaipaama käsitteellinen mekanismi, joka kytkee yhteen tuotannon ja vastaanoton erilliset mutta silti toisiinsa liittyvät 'elementit'.

Mediaryhmä kehitteli sisäänkoodaus/uloskoodausmalliaan ja siihen sisältyvää käsitystä tekstin etusijalle asettuvasta luennasta pitkälti kritiikkinä ns. Screen-teorian tekstin ja subjektin suhdetta koskeviin, psykoanalyttisesti virittyneisiin käsityksiin (esim. Hall 1980; Morley 1980a, 1980b ja 1981). Toisaalta he halusivat sanoutua irti myös toisesta äärikannasta, jonka mukaan lukija on tulkinnoissaan täysin vapaa (Morley 1980a, 10, 148-149 ja 1989, 17-19). Etusijalle asettuvan luennan käsitteellä mediaryhmä korosti merkityksenannon rajallisesti monimerkityksistä luonnetta pyrkien näin luovimaan tekstin totaalista tehokkuutta ja lukijan mielivaltaa edustavien käsitysten välistä (mt., 1980a, 10 ja 1980b, 5).

Morleyn tekstin ja yleisön suhdetta koskevat kehittelyt ovat saaneet runsaasti vastakaikua kukoistustaan elävän tiedotusopillisen yleisötutkimuksen piirissä, jossa hänen *Nationwide Audience* -tutkimustaan (NWA) pidetään uraauurtavana (Moores 1990, 18; Jordin & Brunt 1988, 231-232). NWA:n 'metodikokeilu', jossa Morley yhdisti tekstianalyysin empiriiseen yleisötutkimukseen, ei kuitenkaan ole saanut jatkajia (ks. kuitenkin Jordin & Brunt 1988 ja Brunt 1992). Morley itsekin on siirtynyt kokonaan etnografian puolelle tutkimaan "ihmisten television katselua 'luonnollisessa' ympäristössä, kotona perheidensä parissa" (Morley 1986, 14).

Sisäänkoodaus/uloskoodausmallin virittämä kysymys journalististen tekstien ja niitä tuottavan käytännön suhteesta on kulttuurilähtöisessä tiedotustutkimuksessa sen sijaan jäänyt sangen vähälle huomiolle. Siinä missä uloskoodauksen eriytyminen moninaiisiin ryhmä- ja kontekstisidonnaisiin tapoihin on pitkään ollut itsestäänselvyys, sisäänkoodausta — journalistisen työn käytännöllistä prosessia — ei ole käsitteellistetty juurikaan Hallin jo vuonna 1973 esittämää 'ammatillista koodia' pidemmälle. Sisäänkoodaus samastuu yhä pitkälti siihen teollis-tuotannolliseen makroinstituutioon, jonka hegemonisten määrittelyjen uusintajana Hall (1992, 145-146) katsoo journalismin toimivan.

Genreteoria voisi edesauttaa yhteiskunnallisten makro- ja mikrotason ilmiöiden tutkimuksen välisen kuilun silloittamista yleisemminkin, koska se keskittyy tarkastelemaan yhteiskunnan 'rakenteistumisessa' keskeisiä merkityksenantokäytäntöjä (vrt. Morley 1991, 1-5 ja Fairclough 1992, 193). Samalla sen 'kolminapaisuuden' vieminen teoreettisesti pidemmälle voisi olla osa sitä Kellnerin (1991, 12) kulttuuritutkimukseen kaipaamaa moninäkökulmaista tarkastelutapaa, jossa kulttuurin tuottamista, kulttuurisia tekstejä sekä niiden vastaanottoa ja vaikutuksia lähestytään analyttisenä kokonaisuutena. Tällöin genreteoria kohdentaisi näkökulman (journalistisiin) *teksteihin* osana tiettyä kulttuurista tekstikäytäntöä sekä muotoilisi mediaryhmän ideologiaa, valtaa ja subjektiviteettia koskevat kysymykset (journalistista) tekstiä koskeviksi kysymyksik-

si. Tekstien erittely genren näkökulmasta edellyttäisi mm. metodista vuorovaikutusta humanistisen tekstintutkimuksen kanssa.

Merkityksenannon merkillinen pysyvyys

Genren hyödyllisyys journalismintutkimuksessa saadaan näkyviin jatkamalla Morleyn itsekritiisessä artikkelissaan *'Nationwide Audience' — A Critical Postscript* (1981) viritämää teoreettista keskustelua. Muista genren käsitettä hyödyntäneistä tiedotustutkijoista (esim. Dahlgren 1984; Jensen 1986; Fiske 1987) poiketen Morley esittää, että genre voisi tarjota myös laajemman teoreettisen viitekehyksen kulttuuristen merkityksenantoprosessien erittelemiseksi. Hän ottaa käsitteen käyttöön etsiessään ratkaisua yhtäältä oman NWA-tutkimuksensa ja toisaalta yleisemmin sisäänkoodaus/uloskoodausmallin sisältämiin ongelmiin.

Ryallin elokuvagenreä koskevaan määrittelyyn nojautuen Morley (mt., 10) määrittelee genren

merkityksen tuotannon säännöiksi, jotka säätelevät merkkien yhdistelyä määrättyihin muotoihin. Nämä muodot asettavat puitteet sille, miten tekijät tuottavat tekstejä ja miten yleisöt niitä lukevat.

Tästä määrittelystään huolimatta Morley itse on kiinnostunut genrestä vain tekstin ja yleisön suhteiden jäsentäjänä. Hän (mt., 12) pohtii mm., miten genren avulla voitaisiin täsmentää yleisön reaalisten luentojen ja tekstin etusijalle asetuvan luennan suhdetta sekä hienovaraisesti tekstuaalisen ja sosiaalisen subjektin välistä erottelua.

Morleyn (mt.) mielestä tekstuaalinen lukija on ymmärrettävä geneeriseksi, ei niinkään yksittäisiä tekstejä luonnehtivaksi ilmiöksi. Tällöin se hänestä liittyy niihin kulttuurisiin 'kykyihin', joita lukijoilta edellytetään heidän lukiessaan tietyn tyyppisiä tekstejä. Morley ei kuitenkaan vie genren tarkasteluaan kovin pitkälle. Hän jättää mm. täsmentämättä etusijalle asetuvan luennan ja tekstuaalisen (tai sisäänkirjoitetun) lukijan käsitteiden välisen suhteen. Etusijalle asetuvan luennan 'täsmällinen status' onkin aiheuttanut Morleylle vuosien varrella päänkivistystä (esim. 1989, 18). Genren pohjalta näyttäisi, että molemmissa on kyse samasta asiasta, ts. siitä, että tekstit rakentavat todellisen lukijan merkityksenantoa varten tietyn etusijaistetun luenta-aseman, joka journalistisissa teksteissä on journalismin geneeristen konventioiden tuloksena tietynlainen.

Mediaryhmä pitää genresidonnaista tekstuaalista lukijaa (ts. luenta-asemaa) kulttuurisen sukupuolen mukaan eriytyneenä. Brunson (1981, 36-37) esimerkiksi toteaa, että saippuaoppera implikoi feminiinistä katsojaa. Sen mielekäs ymmärtäminen edellyttää, että todellinen katsoja hallitsee romantiikan, avioliiton ja perheen ideologiset ja moraaliset koodit, jotka taas sisältyvät — ideologisesti rakentuneisiin — 'luonnollisiin' naisellisiin kykyihin (ks. myös Morley 1981b, 13-14). Kysymystä 'naisten' ja 'miesten' genrestä on sittemmin pohdittu paljon. Edellistä edustaa saippuaopperan ohella lajityypillisimmillään melodraama, jälkimmäistä mm. uutis- ja ajankohtaisjournalismi. Ennen muuta feministinen tutkimus on ollut kiinnostunut melodraamasta ja saippuaopperasta gynosentrisinä populaareina muotoina (Kuhn 1984, 19; ks. myös Winship 1988). Huomiota on tällöin kiinnitetty mm. siihen, miten välineen (elokuvan,

television) luonne vaikuttaa 'sukupuolispesifin katsojuuden' diskursiiviseen tuottamiseen (mt., 24-25). Myös näissä tutkimuksissa genren käsitettä käytetään lähes yksinomaan tekstin ja yleisön suhteiden jäsentämiseen. Puhe naisten ja miesten genreistä on yleisemmältä kannalta tärkeää sikäli, että se kiinnittää huomion minkä tahansa diskurssin sisältämään 'sukupuolen problematiikkaan'. Tekstit puhuttelevat yleisö(j)ään yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti eriytyneinä subjekteina, joiden konstituutiossa sukupuolella on merkittävä osuus.

Samalla kun yksittäiset genret edellyttävät tietynlaisen yleisön, ne sulkevat toisia pois. Morley (1980a ja 1985) havaitsi NWA:ssa, että tietyt yleisön ryhmät (mustat opiskelijat) asettuivat merkityksenannossaan lähes kokonaan Nationwiden diskurssin ulkopuolelle. Tämä torjunta ei ollut yksipuolista; myös ohjelma sulki sisällöllisillä ja diskursiivisilla valinnoillaan ko. ryhmän — ja samalla suuren joukon muita — lähtökohtaisesti oman (sisäis)yleisönsä ulkopuolelle.

Morleyn määritelmän mukaan genren käsite kattaa myös tekstien tuottamisen. Tuottaminen edellyttää kulttuurista ja spesifimmin käytännöllistä (ammatillista) 'kompetenssia', jonka varassa teksti rakentuu silmälläpitäen ko. genren edellyttämää 'lukijaa'. Näin genre kytkee journalististen tekstien tuottamisen ja niiden lukemisen vastavuoroisen merkityskäytännön osiksi. Tekstit taas ovat se 'diskursiivinen tila', jossa niitä koskevat geneeriset konventiot aina uudelleen vahvistetaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että genre voisi lyödä tekstin diskursiivisesti lukkoon.

Esitetyltä pohjalta genre ei ole vain merkityksenannon (fenomenologinen) horisontti vaan materiaalsiin kulttuurikäytäntöihin ankkuroitua institutionalisoitunut prosessi, joka säätelee ja organisoii diskurssien rakentumista ja tulkintaa. Sillä on keskeinen osuus siinä merkityksenannosta käytävässä kamppailussa, jossa yhteiskunnan hallitsevat piirit pyrkivät esittämään oman intressidonnaisen merkityksenantonsa neutraalina ja universaalina asioiden tilana (Hall 1992, 142-143, 146; Vološinov 1990, 38-41). Genren ideologiaa ylläpitävä toiminta on kuitenkin alituisesti vaakalaudalla; sen konventiot on aina uudelleen taattava tuottamisen ja lukemisen prosesseissa sekä tekstien diskursiivisissa piirteissä.

Kuten Morley (1980a, 148-149; 1989, 20-21) korostaa, tekstin etusijalle tarjoama — geneerinen — luenta voi ainoastaan kutsua lukijaa tiettyihin merkityksenantoihin, subjektiasemiin ja näiden edellyttämiin sosiaalsiin positiioihin ja suhteisiin; se ei voi tuottaa reaalisia luentoja. Genren näkökulmasta journalistiset tekstit ovatkin 'retorisia sosiaalisia muotoja'.

Eriteltäessä tekstien "puhuttelevia rakenteita" sekä niitä tuottavia diskursiivisia strategioita (Morley 1980a, 10; 1980b, 164; 1985, 32) on tärkeää kiinnittää huomiota yhtäältä tekstien tuottamisen (ammatillisiin) käytäntöihin, toisaalta niiden lukemisen geneerisesti välittyneisiin käytäntöihin. Vaikka reaalinen merkityksenanto on mutkikas prosessi, jossa kulloinenkin etusijalle asettuva puhuttelu joutuu kilpailemaan lukuisien muiden 'peliin puuttuvien' puhuttelujen kanssa (Morley 1980a, 158, 162), geneerisillä konventioilla on journalistisia tekstejä luettaessa merkitystä. Riippumatta siitä, millaisia vapauksia lukijat merkityksenannossaan ottavat, heidän tulkintansa suhteutuvat journalistisen genren asettamiin puitteisiin.

Yleisön merkityksenannon moninaisuus ja suhteellinen vapaus eivät poistakaan sitä tosiseikkaa, että journalistiset tekstit tuotetaan tiettyjen materiaalien ja instituutio-naalisten ehtojen vallitessa — ehtojen, jotka asettavat yleisön rakenteellisesti altavastaajan asemaan (Morley 1992, 342-343). Merkityksenannon 'vapaudesta' huolimatta yleisö voi muuttaa journalististen tekstien ehdottaman sosiaalisen sidoksen toiseksi vain asettamalla itse tuon sidoksen asettajaksi, siis kuulijasta puhujaksi joukkotiedotuksen rakentamassa ja ylläpitämässä julkisuudessa (vrt. K. Pietilä 1985, 7-8).

Genrestä journalismikritiikkiin

Journalismia on tarkasteltu geneeriseltä kannalta paljonkin, vaikka ei useinkaan nimenomaisesti genren nimissä. Esimerkiksi puhe journalismista professionaalina käytäntönä, jossa toimittajat soveltavat sisäänkoodauksessa "journalismin kielioppia" ja lukijat uloskoodauksessa "vastaanoton kielioppia" (V. Pietilä 1982, 51, 54), voidaan kirjata genretutkimuksen piiriin. Vastaavasti journalistisen työn käytännöllisten sääntöjen sekä eettisten ja ideaalisten normien (professionalismin) erittelyjä voidaan pitää journalistisen genren sisäänkoodauspuolen tarkasteluna (esim. Tuchman 1972 ja 1978; Altheide 1976; Altheide & Snow 1979; Rentola 1983; Dahlgren 1984 ja 1985). Ylipäättäen puhe journalistisesta käytännöstä ja kulttuurista implikoi 'geneeristä' näkökulmaa journalismiin.

Genren käsitteellinen pätevyysalue journalismitutkimuksessa voidaan täsmentää koskemaan journalististen tekstien tarkastelua 'puhuttelevina sosiaalisina muotoina'. Tällöin tekstiä on mahdollista eritellä empiirisesti

- 1) tekstien ja tekijän (journalistisen käytännön) välisen suhteen kannalta,
- 2) tekstien yleisöön kohdistaman puhuttelun kannalta ja
- 3) tekstien (puhuttelun) ja yleisön luentojen välisen suhteen kannalta

(vrt. Morley 1980a, 10 ja 1985, 31-32). Painopistealueen 1 tarkasteluun voidaan liittää myös journalistisen käytännön suhteet niihin instansseihin ja käytäntöihin (kuten politiikkaan), joista journalismi hakee aineksensa ja jonka kanssa se on tiiviissä vuorovaikutuksessa.

Morleyn NWA:ta voidaan tietyssä mielessä pitää journalistisen tekstin ja yleisön suhteen erittelynä nimenomaan geneerisestä näkökulmasta. Hänhän tarkastelee, miten Nationwide-ajankohtaisohjelman geneerinen puhuttelu (etusijalle asettuva luenta) otettiin reaalisessa merkityksenannossa vastaan. Itse ohjelman erittelyssä Morley kiinnitti huomiota mm. niihin diskursiivisiin mekanismeihin, joilla ohjelmien tekijät pyrkivät "synnyttämään kumppanuussuhteen yleisön kanssa" (mt., 1985, 32; myös Brunson & Morley 1978). Yleisö(je)n suhtautumista ohjelman puhutteluun tutkittiin mm. vertaamalla, missä määrin ne omaksuivat Nationwiden tekijöiden "leksiko-refrentiaalisen järjestelmän" ohjelmasta puhuessaan (Morley 1985, 36).

Yksi keskeinen NWA:n havainto oli, että henkilöiden luennat vaihtelivat paitsi sen mukaan, millaisiin sosio-kulttuurisiin ryhmiin he kuuluivat, myös sen mukaan, millaiset muut diskurssit ja instituutiot vetivät merkityksenantoa omiin suuntiinsa (mt., 40-41). Reaalisten luentojen moninaisuus osoittikin etusijalle asettuvan luennan ympärille rakennetun kolmen uloskoodausaseman (hallitseva, neuvoteltu, vastustava) mallin riittä-

mättömäksi (mt., 39-40). Kaikista luenta-aseamista — myös hallitsevasta — löytyi useampia eri versioita. Juuri havainto reaalisen merkityksenannon moninaisuudesta ja vaikeasta ennakoitavuudesta lienee syynä siihen, että Morley siirtyi tekemään tutkimusta ”itse katselukontekstissa, siinä kehyksessä, jossa ’luennat’ (tavallisesti) tapahtuvat” (mt., 1986, 14).

Esimerkin journalististen tekstien tuottamisen ja itse tekstien välisen suhteen ’geneerisestä’ erittelystä tarjoaa Tuchmanin (1972, 1978) ja Altheiden (1976) edustama fenomenologinen uutistutkimus, jossa tarkastellaan uutisen tiettyjen diskursiivisten piirteiden riippuvuutta journalistisesta ammattikäytännöstä. Tuchman (1978, 105) toteaa, ettei hän tutki uutisten muodollisia piirteitä itseriittoisina vaan sijoittaa ne työn organisoimisen kontekstiin. Hän (mt., 13-14) on kiinnostunut siitä, miten työn suorittamista helpottavat konventiot — diskursiiviset strategiat — edesauttavat ’faktisuuden verkon’ ja näin uutisen uskottavuuden (so. geneerisen statuksen) ylläpitämistä. Genreteorian kannalta Tuchmanin ja Altheiden tutkimukset ovat kiintoisia myös siksi, että niissä yhdistetään journalistisen käytännön empirinen tutkimus ja tekstianalyysi.

Tuchman edustaa sitä uutistutkimuksessa viime vuosikymmeninä vankan jalansijan saanutta suuntausta, jonka mukaan uutinen ”pikemminkin luo todellisuutta kuin on kuva siitä” (mt., 12). Tämän ’konstruktivistisen’ ajattelutavan pohjalta uutista on tarkasteltu ’geneerisenä’ muotona, jossa tuotetaan sille ominaisin esitystekniikoin ja -strategioiden ideologista ’todellisuusvaikutelmaa’ (ks. V. Pietilä tässä numerossa).

Genreteorian kannalta on merkillepantavaa, että uutismuodon ’läpinäkyvyyteen’ huomionsa kiinnittävässä ’journalistisen realismin’ tutkimuksessa on pohdittu myös uutismuodon yleisölle rakentamaa tekstuaalista asemaa. Esimerkiksi CCCS:n mediaryhmäläisiin kuuluva Connell (1982) on eritellyt, miten televisiouutisissa tuotetaan yleisölle sivustakatsojan positio, josta tämä joutuu ulkopuolisena seuraamaan uutisten esittämää ’todellisuutta’ (ks. myös Dahlgren 1981 ja 1984 sekä Hartley & Montgomery 1985).

Uutisen yksi geneerinen erityispiirre on, että se neutraalina ja objektiivisena todellisuuden kuvauksena esittäytyessään samalla kutsuu yleisön yhteiskunnan vallitsevan järjestyksen legitimoivaan ’katselusuhteeseen’. Oman puhuttelevuuden kiistäminen tuotetaan uutisessa tietyin diskursiivisin strategioin ja tekniikoin. Tästä uutismuodon *differentia specificasta* on pyritty saamaan otetta mm. soveltamalla sen erittelyssä narratologia lähtöisiä tekstianalyysin välineitä.

Kuten Veikko Pietilä Tiedotustutkimuksen tässä numerossa toteaa, uutisen todellisuusvaikutelman tuottamisen tutkimisessa on kyse näkymättömän tekemisestä näkyväksi, toisin sanoen vieraannuttavan katseen suuntaamisesta niihin (ideologisiin) merkityksellistämismekanismeihin, jotka uutistekstissä — pitkälti itsestäänselvän geneerisyytensä vuoksi — vetäytyvät piiloon tai eivät tee numeroa itsestään. Samalla saadaan esiin arkijärkeen ja realistiseen esittämiseen pohjautuvan luonnollistuneen merkityksenannon piirteitä ja rajoja yleisemminkin (ks. mt.; vrt. Vološinov 1983, 13-15). Journalismin tarkastelu genren näkökulmasta pitääkin sisällään journalismikritiikin — ja laajemmin kulttuurikritiikin — mahdollisuuden.

Kirjallisuus

- ALTHEIDE, David. *Creating Reality*. Beverly Hills, Sage Publications 1976.
- ALTHEIDE, David & SNOW, Robert. *Media Logic*. London, Sage 1979.
- ALTMAN, Rick. *The American Film Musical*. Bloomington/Indianapolis 1987.
- BAHTIN, Mihail. Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia. Moskova, Kustannusliike Progress 1979. (1934-35)
- BAKHTIN, Mikhail. *Speech Genres and Other Late Essays*. Austin, Texas University Press 1986. (1953)
- BERGER, Asa Arthur. *Popular Culture Genres*. London, Sage 1992.
- BRUNSDON, Charlotte. 'Crossroads'. *Notes on Soap Opera*. *Screen* 22(1981):4, 32-37.
- BRUNSDON, Charlotte & MORLEY, David. *Everyday television: 'Nationwide'*. London, BFI 1978.
- BRUNT, Rosalind. *Engaging with the Popular: Audiences for Mass Culture and What to Say about Them*. Teoksessa: GROSSBERG, L. et al. (eds.). *Cultural Studies*. New York/London 1992, 69-80.
- CONNELL, Ian. TV-uutiset ja yhteiskuntasopimus. *Tiedotustutkimus* 5(1982):2, 35-50.
- DAHLGREN, Peter. TV News as social relation. *Media, Culture and Society* 3, 1981, 291-302.
- DAHLGREN, Peter. Tuning in the News: TV Journalism and the Process of Ideation. *Journalisthögskolan i Stockholm. Skriftserie* 6/1984.
- DAHLGREN, Peter. Beyond Information: TV News as a Cultural Discourse. Monisteessa: FURHOFF, L. & HEMÁNUS, P. (eds.). *New Directions in Journalism Research*. Journalisthögskolan i Stockholm. Skriftserie 4/1985.
- DUBROW, Heather. *Genre*. London, Methuen 1982.
- FAIRCLOUGH, Norman. *Language and Power*. London/New York, Longman 1989.
- FAIRCLOUGH, Norman. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society* 3(1992):2, 193-217.
- FEUER, Jane. *Genre Study and Television*. Teoksessa: ALLEN, R. C. (ed.). *Channels of Discourse Reassembled*. London, Routledge 1992, 138-159.
- FISKE, John. *Television Culture*. London/New York 1987.
- FOWLER, Alastair. *Kinds of Literature*. Oxford, Clarendon Press 1982.
- FOWLER, Alastair. The Future of Genre Theory: Functions and Constructional Types. Teoksessa: COHEN, R. (ed.). *The Future of Literary Theory*. New York/London 1989, 291-303.
- FOWLER, Alastair. Genre. Teoksessa: *Encyclopedia of Literature and Criticism*. London, Routledge 1991, 151-163.
- FREEDMAN, Aviva. Reconceiving genre. *Texte* 8/9, 1989, 279-292.
- HALL, Stuart. Recent developments in theories of language and ideology: a critical note. Teoksessa: HALL, S. et al. (eds.). *Culture, Media, Language*. London, Hutchinson 1980, 157-162.
- HALL, Stuart. Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere, Vastapaino 1992.
- HARTLEY, John & MONTGOMERY, M. Representations and Relations: Ideology and Power in Press and TV News. Teoksessa: van DIJK, T. A. (ed.). *Discourse and Communication*. Berlin/New York, Walter de Gruyter 1985.
- JENSEN, Klaus Bruhn. *Making sense of the news*. Aarhus, Aarhus University Press 1986.
- JORDIN, Martin & BRUNT, Rosalind. Constituting the Television Audience: Problem of Method. Teoksessa: DRUMMOND, P. & PATERSON, R. (eds.). *Television and its Audience*. London, BFI 1988, 231-249.
- KELLNER, Douglas. *Toward a Multiperspectival Cultural Studies*. Käsikirjoitus 1991.
- KOIVISTO, Juha & SUIKKANEN, Risto. Paroni Münchhausenin perilliset paradoksaalisessa tilassa. Teoksessa: MALMBERG, T. & MEHTONEN, L. (toim.). *Kanssakäymisiä: Juhlakirja Veikko Pietilälle*. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. *Julkaisu* 3/1992, 73-112.
- KRESS, Günther & THREAGOLD, Terry. Towards a Social Theory of Genre. *Southern Review* 21(1988):3, 215-243.
- KUHN, Annette. Women's Genres. Melodrama, Soap Opera and Theory. *Screen* 25(1984):1, 18-28.
- MILLER, Carolyn. Genre as Social Action. *Quarterly Journal of Speech* 70(1984):2, 151-167.
- MOORES, Shaun. Texts, readers and contexts of reading: developments in the study of media audiences. *Media, Culture and Society* 12(1990), 9-29.
- MORLEY, David. *The 'Nationwide' Audience: Structure and Decoding*. London, BFI 1980. (1980a)

- MORLEY, David. Texts, readers, subjects. Teoksessa: HALL, S. et al. (eds.). Culture, Media, Language. London, Hutchinson 1980, 163-173. (1980b)
- MORLEY, David. 'The Nationwide Audience' — A Critical Postscript. Screen Education 39/1981, 3-14.
- MORLEY, David. Kulttuuriset muuntumat: vastarinnan politiikka. Tiedotustutkimus 8(1985):1, 29-42.
- MORLEY, David. Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure. London, Comedia 1986.
- MORLEY, David. Changing paradigms in audience studies. Teoksessa: SEITER, E. et al. (eds.). Remote Control. London, Routledge 1989, 16-43.
- MORLEY, David. Where the global meets the local: notes from the sitting room. Screen 32(1991):1, 1-15.
- MORLEY, David. Populism, revisionism and the 'new' audience research. Poetics 21(1992):4, 329-344.
- NEALE, Stephen. Genre. London, BFI 1980.
- NEALE, Stephen. Questions of Genre. Screen 31(1990):1, 45-66.
- PIETILÄ, Kauko. Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa. Tiedotustutkimus 8(1985):3, 1-12.
- PIETILÄ, Veikko. On journalism and its research. Teoksessa: Social Role of Mass Communication. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja B 8, 1982, 51-60.
- RENTOLA, Ilkka. Normaalijournalismin säännöt. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A 47, 1983.
- RIDELL, Seija. Journalismi ja genre. Teoksessa: MALMBERG, T. & MEHTONEN, L. (toim.) Kanssakäymisiä: Juhlakirja Veikko Pietilälle. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos. Julkaisuja 3/1992, 129-152.
- SCHATZ, Thomas. Hollywood Genres: Formulas, Filmmaking and the Studio System. Philadelphia, Temple University Press 1981.
- TENHUNEN, Iris. Genreoteoria kirjallisuuden historian näkökulmasta. KTSV 43, 1989, 83-100.
- THREADGOLD, Terry. Talking about genre: ideologies and incompatible discourses. Cultural Studies 1(1989):3, 101-127.
- TODOROV, Tzvetan. The Fantastic. Cleveland, The Press of Case Western Reserve University 1973. (1970)
- TUCHMAN, Gaye. Objectivity as a Strategic Ritual. American Journal of Sociology 77(1972):4, 660-679.
- TUCHMAN, Gaye. Making News. New York, Free Press 1978.
- van DIJK, Teun A. Discourse Analysis: Its Development and Application to the Structure of News. Journal of Communication 33(1993):2, 20-43.
- VOLOŠINOV, Valentin. Discourse in Life and Discourse in Poetry. Teoksessa: SHUKMAN, A. (ed.). Bakhtin School Papers. Oxford, University of Essex 1983, 5-30. (1926)
- VOLOŠINOV, Valentin. Kielen dialogisuus. Tampere, Vastapaino 1990. (1929)
- VÄLIVERRONEN, Esa. Diskurssien verkossa. Tiedotustutkimus 16(1993):1, 22-34.
- WILLIAMS, Alan. Is A Radical Genre Criticism Possible?. Quarterly Review of Film Studies 9(1984):2, 121-125.
- WINSHIP, Janice. Hävitä stereotyyppi, kadotat saippuaopperan. Tiedotustutkimus 11(1988):3, 3-11.